

ПРЕСА НАДДНІПРЯНЩИНИ ТА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Дяків Вікторія,

здобувачка вищої освіти другого рівня
історичного факультету
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка
e-mail: vika0612vika@gmail.com

Науковий керівник: **Алексієвець Леся,**
доктор історичних наук, професор
кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

Преса Наддніпрянщини та західноукраїнських земель кінця ХІХ – початку ХХ ст. відігравала важливу роль у формуванні національної свідомості, культурного життя та громадської думки. У цей період українська преса стала основним інструментом боротьби за збереження національної ідентичності та культури, хоча функціонувала в різних політичних умовах. У Наддніпрянщині, під контролем Російської імперії, українські видання часто стикалися з жорсткими цензурними обмеженнями, в той час як на західноукраїнських землях, що входили до складу Австро-Угорщини, умови для розвитку преси були значно сприятливішими.

Преса на Наддніпрянщині розвивалася в умовах жорсткої політичної репресії. Після Валуєвського циркуляра та Емського указу, які фактично забороняли українську мову в офіційних виданнях, більшість газет і журналів або маскували свої національні мотиви під нейтральними темами, або виходили за кордоном. Проте навіть в таких умовах з'являлися видання, які намагалися підтримати українську культуру. Одним з таких видань була газета «Киевская старина», яка публікувала матеріали з історії, етнографії та літератури, ставши важливим осередком для культурного відродження. Газета «Хлібороб», перша щоденна україномовна газета, стала важливим носієм ідеї національної самосвідомості. В умовах цензури частина україномовних видань намагалася маскувати свої національні спрямування або видаватися за кордоном, де вони могли залишатися менш обмеженими [1].

На східних українських землях перше пресове видання з'явилося в 1812 р. в Харкові «Харьковский еженедельник». У 1816 р. почали виходити журнали «Украинский вестник» (редактор – Г. Квітка-

Основ'яненко) та «Харьковский Демокрит» (видавець В. Маслович). В Одесі з 1822 р. друкувався «Journal d'Odessa», а з 1827 – «Одесский вестник», перша на українських землях щоденна газета. У Києві в 1835–1838 та 1850–1858 рр. виходили листки «Киевские объявления». З 1838 р. в губернських містах Російської імперії почали видаватися «Губернские ведомости», що включали офіційні розпорядження та неофіційну інформацію про місцеву історію та статистику.

У Харкові виходили альманахи «Украинский альманах» (1831) та «Утренняя звезда», а в Санкт-Петербурзі 1841 року Є. Гребінка почав видавати альманах «Ластівка», що містив твори українських письменників. 1843–1844 рр. у Харкові виходив альманах «Молодик» [2, с. 122].

На західноукраїнських землях, що входили до складу Австро-Угорщини, ситуація була менш обмеженою. Революція 1848 р. стала вирішальним моментом для розвитку української преси в Галичині. Завдяки скасуванню цензури в цей період, почали виходити численні нові часописи, серед яких важливе місце посідала газета «Зоря Галицька», яка стала першим українським національним виданням. Вона відіграла важливу роль у формуванні національної свідомості серед українців Галичини, висвітлюючи політичні, культурні та соціальні питання. Крім того, в цей період почали виходити й інші видання, такі як газета «Буковина», яка активно підтримувала національне відродження в регіоні [3, с. 29].

Конкуренцією для «Зорі Галицької» став «Дневник руський», орган політичного товариства «Собор руський», який виходив латиницею і кирилицею, але через проукраїнські статті був припинений. Після революції 1848–1849 рр. газету перейняли москвофіли, і згодом, незважаючи на спроби відновлення україномовного випуску, «Зоря» припинила існування в 1857. Просвітні товариства також мали свої видання: Галицько-руська матиця видавала «Науковий збірник» (1864–1868) і «Літературний збірник» (1869–1874), а «Руський інститут Народний дім у Львові» – «Наука» і «Русская рада». Однак унаслідок політичного тиску та фінансування з Росії ці видання мали обмежений вплив [4].

З початку ХХ ст. на західноукраїнських землях преса набувала все більшого політичного характеру. Видавалися численні партійні газети, серед яких «Добра новина», «Селянин», «Праця», «Гасло». Вони висвітлювали питання національної незалежності, підтримували політичні рухи та сприяли мобілізації українців до боротьби за національні права. У цьому контексті важливою була й активність пресових видань, які обговорювали актуальні події на Наддніпрянщині, а також забезпечували інформаційну підтримку рухів за національну самостійність.

Попри різні умови функціонування преси в Наддніпрянщині та західноукраїнських землях, їхня спільна мета полягала в підтримці національної культури та мови. В Україні, зокрема на Наддніпрянщині, преса не могла публічно виступати з політичними вимогами, що змушувало її діяти за межами дозволеного. В той же час, у Галичині, де преса мала більшу свободу, видання відкрито співпрацювали з політичними партіями і активно підтримували боротьбу за національні права українців. Галицька преса також передавала заборонену літературу на Наддніпрянщину, підтримуючи зв'язки між українськими регіонами, що було важливим для збереження національної єдності [5, с. 33].

Події 1905–1907 рр., що стали важливими для соціальних і політичних змін в Російській імперії, мали великий вплив на розвиток місцевої преси. Наприклад, в Катеринославщині діяло понад 20 періодичних видань різного спрямування, зокрема офіційних газети, таких як «Екатеринославские губернские ведомости» та «Вестник Екатеринославского земства», що висвітлювали позицію влади. Водночас, разом із ними з'являлися й газети, які підтримували політичні зміни, зокрема «Народная газета Бахмутского земства». Цей процес значно сприяв розвитку самостійних організацій і місцевої самоорганізації, що стали важливими чинниками в боротьбі за національні права.

Преса в Галичині, особливо на початку ХХ ст., була важливим елементом національної самоорганізації. Вона допомогла українцям адаптуватися до умов громадянського життя, сприяла розвитку просвітницької діяльності та ставала засобом поширення національної свідомості. Преса активно підтримувала селян, зокрема через видання на зразок «Зоря», що значно сприяли освітньому розвитку населення.

Висновки. У підсумку, преса кінця ХІХ – початку ХХ ст. відіграла центральну роль у національному відродженні України. Вона не тільки об'єднувала українців навколо ідеї національної самобутності, але й ставала важливим інструментом політичної боротьби за національні права. Незважаючи на складні умови, преса залишалась потужним чинником у збереженні української культури та мови, втілюючи прагнення до незалежності та розвитку національної ідентичності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко А. Преса православної церкви в Україні 1900–1917 рр.: Культура. Суспільство. Мораль. Д., 2002. 308 с.
2. Бібліографія української преси 1816–1916. К., 1930. 288 с.
3. Летопись Екатеринославской ученой архивной комиссии (1904–1915): Бібліогр. довід. К., 1991. 43 с.
4. Ігнатієнко В. Українська преса (1816–1923): Іст.-бібліогр. етюд. К., 1926. 76 с.
5. Кривецький І. Перша газета на Україні. К., 1927. 134 с.